

Слободен софтвер на мајчин јазик

Новица Наков

Апстракт:

Информациското општество е една од главните теми за иднината на Република Македонија. Производството, дистрибуцијата и употребата на информации кои тоа ги подразбира не се можни без употребата на софтвер. Прашањето за јазикот на кој ќе биде достапен софтверот кој ќе се употребува се чини е занемарено во релевантните документи изготвени во Република Македонија.

Овој текст се обидува да објасни зошто е важно софтверот кој се користи да биде на мајчиниот јазик на корисниците особено кога во прашање е еден сеопфатен потфат како што е информациското општество. Исто така, ги истражува проблемите кои се јавуваат при локализација на софтверот, од кои некои се специфични за мали држави како Република Македонија. На крај, објаснува како повеќето проблеми можат да бидат разрешени благодарение на предностите на слободниот софтвер.

Авторско право

Овој документ е авторско дело на Новица Наков.

Во стилот на Вуди Гурти (http://en.wikipedia.org/wiki/Woody_Guthrie), секој што ќе биде фатен како го копира без моја дозвола, ќе ми биде добар другар. Копирајте го, дистрибуирајте го, објавувајте го. Јас го напишав и тоа беше сè што сакав да направам.

За авторот

Новица Наков е истакнат член на македонската заедница за слободен софтвер и член на непрофитната организација „Слободен софтвер Македонија“. Покрај пишувањето на текстови и предавања за слободен софтвер, слободна култура и теми блиски до овие, Наков активно придонесува во локализирањето на слободен софтвер на македонски јазик особено преку локализирањето на водечкиот прелистувач за Интернет Mozilla Firefox и клиентот за е-пошта Mozilla Thunderbird.
е-пошта: nnovica@gmail.com

Слободен софтвер на мајчин јазик

Вовед

На агендата на Република Македонија веќе извесно време е прашањето за информациското општество¹ и економијата базирана врз знаење. Се чини дека има широк консензус за ова прашање и за да се стигне побргу до целта се изготвуваат документи² во кои се предлагаат различни активности за забрзување на нашето патување.

Софтверот ќе игра важна улога како информациско добро и како значајна алатка. Сепак, двата документи споменати во фуснотата 2 речиси и да не го третираат прашањето за тоа на кој јазик ќе биде софтверот што ќе се користи во спроведувањето на бројните проекти. Дури и некако да се подразбира³ дека софтверот ќе биде на мајчиниот јазик на луѓето кои ќе го користат, потребни се активности за тој да биде достапен на соодветниот јазик. Ова е неопходно бидејќи Република Македонија не произведува софтвер за „секојдневна употреба“, т.е. софтвер кој голем број на луѓе можат да го користат за своите дневни, работни и домашни потреби.

Целта на овој текст е да покаже дека софтверот на мајчин јазик во едно општество е еден од условите за тоа да стане информациско и дека тоа може да се постигне побрзо, поквалитетно, поефтино и некогаш единствено со слободен софтвер⁴.

За и против локализиран софтвер

Треба да се забележи дека барем во компјутерските кругови постојат поделени мислења за тоа дали софтверот од англиски треба да се преведува на мајчините јазици.

Аргументите против локализирањето на софтверот на македонски јазик најчесто почнуваат од тоа дека никој не користи софтвер на македонски јазик бидејќи сите доволно добро познаваат англиски јазик, потоа дека не се исплати да се преведува софтвер за 2 милиони луѓе и дека нема доволно македонски зборови за софтверот да се преведе онака како што треба, па сè до тоа дека корисничкиот интерфејс (UI) на преведениот софтвер изгледа грдо поради тоа што менијата и другите форми се пошироки и гломазни во споредба со оние во оригиналните англиски верзии на истиот софтвер.

Повеќето од овие аргументи лесно можат да се побијат и ќе се обидеме тоа да го направиме подоцна, додека последниот е особено корисен да направиме поента поврзана со особините на самиот софтвер. Веројатно е дека списокот на аргументи против локализирањето на софтверот и неговата употреба не е затворен – нови критики секогаш може да се појават. Од друга страна треба да се има предвид дека овие најчесто

доаѓаат од определена група граѓани, пред сè млади луѓе вешти во користењето на компјутерите и со добро познавање на англискиот јазик.

Вистински показатели за тоа дали е потребен локализиран софтвер и дали тој што веќе е локализиран се користи од компјутерските корисници, колку што му е познато на авторот, не постојат. Се разбира, едно истражување на оваа тема може многу лесно да фрли светлина на целото прашање и да даде појасна слика за употребата на локализиран софтвер. Во меѓувреме останува да се потпираме на случајните и повремени искуства⁵ со различни групи на корисници кои се искажале позитивно во врска со достапноста на софтвер на нивниот мајчин јазик – пред сè поради тоа што англискиот не им бил доволно познат.

Разгледници од минатото

Постоењето на консензус за тоа дека Република Македонија треба да прерасне во информациско општество е важен детаљ во целата приказна. Сите кои нешто значат се за оваа идеја, иако е веројатно дека различните групи имаат различни интереси од спроведувањето на истата. Ова значи дека информациското општество ќе биде проект кој ќе се спроведува во целата држава и ќе бидат вклучени сите (или што е можно повеќе) граѓани.

Сличен потфат, кој може да ни помогне да разбереме зошто е ова важно, веќе се има случено на територијата на Македонија. Во средината на 9-тиот век ширењето на христијанството и писменоста помеѓу Словените била желба на тогашните владетели. Целта веројатно била приближување на бројното словенско население до светските (византиските) стандарди. Тогаш, двајца учени луѓе од Солун биле одбрани да го спроведат тоа. Нема сомнеж дека преводот на Библијата на јазик и писмо разбирливо за тогашното словенско население бил клучен за ова да успее. Сигурно, и тогаш постоеле Словени кои можеле да ја читаат Библијата или кои можеле да пишуваат на други јазици и со други азбуки, но за мнозинството потребна била нова азбука која ќе соодветствува на нивниот мајчин јазик и книги напишани на нивниот мајчин јазик.

Се надевам дека аналогијата помеѓу тогашниот превод на Библијата и сегашниот превод на софтверот лесно се гледа⁶. Иако софтверот на англиски јазик е добар за некоја група на граѓани, или доволно добар за некоја друга група на граѓани, за сите да бидат дел од информациското општество и активно да учествуваат во производството, дистрибуцијата и употребата на информации, алатките кои ги овозможуваат тие активности мора да бидат на нивниот мајчин јазик со текст испишан со нивната азбука. Информациското општество е наша желба, а целта е приближување на Република Македонија и нејзините граѓани до светските текови и исполнување на критериумите за развој кои секојдневно одат нагоре.

Се разбира, ова не значи дека употребата на софтвер на англиски јазик

треба целосно да биде исфрлена⁷. Како што учењето на мајчин јазик во училиште е надополнето со учење на други странски јазици, така и учењето на софтвер на мајчин јазик може да биде надополнето со учење на софтвер на англиски јазик.

Другиот пример од историјата е кодификацијата на македонскиот литературен јазик – АСНОМ 1944, правописот, граматиката, Блаже Конески и целата приказна околу тоа, која се надевам нема потреба овде да се раскажува. Формалното создавање на нашиот литературен јазик е нешто чија важност не треба посебно да се објаснува. Забележете дека тогаш, а ни сега никој (барем од Македонија) не спори за јазик за 2 милиони луѓе.

Софтверот е доволно важен дел (и ќе станува сè поважен дел) од нашиот секојдневен живот така што неговата достапност на мајчин јазик е нешто сосема логично. На почетокот, како со сè, можеби и ќе недостасува доволно добра терминологија за превод, но никако нема да добиеме добри преводи ако воопшто не ги правиме или ако оние кои се готови не ги користиме. Фондот на зборови во македонскиот јазик се зголемувал низ историјата преку употребата на јазикот и пишувањето на литературни дела. Веројатно е да се очекува дека истото ќе се случи и со фондот на компјутерски термини – нови зборови ќе се измислуваат и додаваат во јазикот, а старите ќе добиваат ново и дополнително значење.

Локализиран софтвер

Примерите од нашата историја имаат за цел да го покажат значењето на јазикот и буквите во големите потфати за описменување на луѓето. Проектот информациско општество е од таков ранг. Тие исто така ги прават банални првите неколку аргументи за локализирањето на софтвер на македонски јазик и за неговата употреба, но и ја засилуваат важноста на потфатот наречен информациско општество кој се нафативме да го спроведеме, а во кој софтверот игра незаменлива улога.

Очигледно нештата се покорисни и имаат поголемо влијание кога се на мајчиниот јазик на нивните корисници. Софтверот кој го користиме не е исклучок. Во Македонија веќе има доволно локализиран софтвер за еден компјутерски корисник да може своите секојдневни активности да ги прави во кирилична и преведена околина – доколку неговиот мајчин јазик е македонскиот. Софтвер на мајчин јазик има на повеќето јазици кои се зборуваат во Македонија и компјутерските корисници можат да избираат од различните опции кои се достапни на пазарот – неслободните варијанти како Windows XP, MS Office и слободните како Ubuntu Linux, Mandriva, OpenOffice.org, Mozilla Firefox, Mozilla Thunderbird, Gimp и многу други.

Ова е список на корисен софтвер. Корисниците треба да знаат дека постои можност да користат софтвер на мајчин јазик кој е лесно достапен. Продавачите на компјутери, Владата на Република Македонија или

здруженијата за заштита на купувачите треба да ги информираат граѓаните за оваа можност. Се разбира, секој ќе го прави тоа со своите цели на ум, но информациите мора да се проследат во јавноста. Слободен софтвер Македонија и Лугола како водечки организации кои се занимаваат со слободен софтвер во Република Македонија исто така имаат свој удел во овие активности. Меѓу другото, затоа постојат настани како „Сподели знање“⁸ и „Слободата одблиску“⁹.

Слободен софтвер

Мајкрософтовиот Windows XP е достапен на македонски јазик благодарение на договорот за стратешко партнерство кое Владата на Република Македонија го потпиша со корпорацијата. Иако остварениот профит е значителен важно е да забележиме дека не станува збор за активност водена од пазарот. Веројатно е дека тој превод им е од корист на одреден број корисници во Македонија. Истовремено, многу корисници го критикуваат. Поплаки во врска со преводот, како и предлози за негово подобрување има на форумите на Мајкрософт Македонија¹⁰.

Windows XP не е слободен софтвер. Преводот на Windows XP, слично како и другите интервенции во неслободниот софтвер, е направен речиси во тајност, под надзор на неколку стручни лица од различни области¹¹. Предлозите за подобрување кои во меѓу време ги поднесаа корисниците на овој оперативен систем, иако можеби корисни, не можат да се употребат. Нови или барем подобрени верзии на преводот на Windows XP, и покрај четирите милиони долари кои ги плативме, нема да има. Ќе чекаме превод на скоро појавениот Windows Vista – ако такво нешто воопшто е планирано. Вака работи Мајкрософт. Мали подобрувања на преводот, како резултат на повратна информација од корисниците, едноставно не се прават. Штета за корисниците, но ова не е сè.

Windows XP е оперативен систем и како што повеќето компјутерски корисници знаат, за да користите еден компјутер, потребно е многу повеќе од оперативен систем. Потребни се апликации за извршување на специфични задачи. Повеќето корисници користат исти апликации за своите секојдневни потреби, но секој користи по нешто специфично. Ако Мајкрософт нема пазарна мотивација да го преведе Windows XP, истото ќе важи и за другите произведувачи на неслободен софтвер. Причините за ова се очигледни: пазарот за оперативни системи е најголем, додека пазарот за поединечните апликации кои работат на него е помал, во зависност од потребите и работните обврски на корисниците. Оттука, за некои неслободни софтверски пакети, преводи воопшто не се прават.

Поради овие причини е важен слободниот софтвер. Својствата кои тој ги поседува овозможуваат брзо и лесно решавање на некои од проблемите кои можат да се појават во врска со локализирањето на софтверот. Кога работите со слободен софтвер не ви е потребен договор со никого за да направите негов превод. Може да го направите сами или во соработка со пријателите. Можете да го издадете на Интернет и корист од него да

имаат повеќе корисници. Тие можат да ви напишат порака со предлози и поправки и вие можете да ги вградите нив во новата верзија на преводот која ќе ја издадете само 24 часа по првата верзија.

Предностите кои ова ги носи се очигледни. Ако направите печатни грешки ќе ги поправите веднаш. Ако погрешно сте го разбрале контекстот на некој збор, можете да го поправите лесно. Ако менијата и другите форми изгледаат големи со некој превод, можете да ги преформулирате во пократки верзии и така да се доближите до елегантниот изглед на англискиот оригинал. Сето ова може да се прави во локалната заедница. Во процесот можат да учествуваат онолку луѓе колку што сакаат. За секој спорен термин може да се дискутира. Новите верзии на преводот можат да се издаваат без разлика на верзиите на софтверот.

Образование на мајчин јазик

Погоре покажавме дека изборот на слободен софтвер како решение некогаш може да биде единствениот начин за да се добие софтвер на мајчин јазик и дека слободниот софтвер лесно може да се прилагоди на мајчиниот јазик на сите и лесно може да биде достапен за сите.

Сега, размислете на пример за проектот на Владата на Република Македонија за еден компјутер за секое дете. Тоа пред сè е образовен проект. Причините за користење на слободен софтвер во образованието не се ограничени само на можностите за локализација на софтверот¹² - влогот таму е многу поголем, но овде ќе се задржиме на прашањето за локализација¹³.

Откако ќе заврши опремувањето на училиниците со нов хардвер, хардверот треба да се надополни со софтвер. Дури и со некој нов договор Владата на Република Македонија да обезбеди бесплатни и преведени Windows Vista и MS Office за училиштата, тоа нема да ги задоволи сите софтверски потреби на училиштата. Часовите по информатика, покрај основна работа со компјутери и канцелариски пакети, вклучуваат и наставни единици за обработка на слики, цртање, програмирање итн. Но, покрај часовите по информатика, компјутерите и софтверот, барем според плановите, треба да почнат да се применуваат и во наставата по другите до сега некомпјутеризирани предмети, како биологијата, хемијата или физиката¹⁴.

Тешко е да се очекува дека за сите овие апликации кои ќе треба да се користат во училиштата Владата на Република Македонија ќе обезбеди преводи потпишувајќи контроверзни договори со големите софтверски компании. Она што таа може многу поедноставно да го направи е да обезбеди преводи на слободен софтвер кој ќе може да се употребува во училиштата. Со оглед на тоа дека наставата во училиштата, освен на македонски, се одвива и на други јазици, слободниот софтвер е дотолку попрактично решение. Промените на јазиците во слободните оперативни системи и апликации се толку едноставни што компјутерските лаборатории ќе можат да секунди да преминат од кирилица во латиница

или од албански во македонски и потоа во ромски јазик.

Ова објаснување за еден проект на Владата на Република Македонија може да се прелика и за други можни проекти или активности. Софтверот не се троши, па така преведениот софтвер првично наменет за едни, ќе биде корисен за сите граѓани, без разлика дали знаат или не знаат англиски јазик. Со тоа, познавањето на странски јазик повеќе нема да биде потребен предуслов за користењето на компјутерите. Ова ќе отвори бројни можности за сите луѓе кои поради јазикот биле спречени секојдневно да користат компјутери. Компјутерската писменост ќе зголеми.

Заклучок

Софтверот игра важна улога во градењето на информациското општество. Тој е алатка која овозможува производство, дистрибуција и употреба на информации. Тој е и информациско добро кое не се троши и чија вредност расте како што расте бројот на луѓе кои го користат.

За Република Македонија да стане информациско општество, потребно е учество на речиси сите граѓани. Компјутерската писменост е предуслов за тоа, а таа подобро и полесно може да се постигне со употреба на софтвер на мајчиниот јазик на граѓаните.

Слободниот софтвер е логичен избор бидејќи овозможува локалната заедница директно и целосно да биде вклучена во неговото локализирање. Благодарение на слободата која софтверот ја дава, сите прилагодувања можат да се прават без да се бара дозвола за тоа.

Користа од локализираниот слободен софтвер ќе расте како што ќе расте бројот на корисниците, а јазикот повеќе нема да биде пречка за користењето на компјутерите.

На крај, доколку одбереме слободен софтвер, дополнителни позитивни ефекти ќе се почувстуваат во целото општество. Ова не смее да се заборава.

- 1 Информациско општество, наместо често употребуваниот термин „информатичко општеството“, бидејќи во него создавањето и употребата на информациите е значајна економска, политичка и културна активност. За повеќе видете: http://en.wikipedia.org/wiki/Information_society (посетено на 04.05.2007).
- 2 Националната стратегија за информатичко општество достапна на: <http://kit.gov.mk/WBStorage/Files/Strategija%20i%20Akcionen%20Plan%20MAK.pdf> (посетено на 21.04.2007) и предлог текстот за Национална стратегија за развој на електронските комуникации со информатички технологии достапен на: http://62.162.36.2/mtc/_webadmin/uploaded/NSEKIT_5.pdf (посетено на 04.05.2007).
- 3 На авторот не му е познато дали некој друг документ или закон го регулира прашањето за јазикот на кој треба да биде софтверот што се користи на различни места (државна администрација, образование).
- 4 Слободен софтвер е оној софтвер кој им ја гарантира слободата на корисниците. Тој може да се користи за било која намена, да се редистрибуира, да се проучува и подобрува и новите верзии да се издаваат во јавноста. За повеќе видете: <http://www.slobodensoftver.org.mk/>, <http://fsfeurope.org/documents/freesoftware.en.html> и <http://www.fsf.org/licensing/essays/free-sw.html> (посетено на 04.05.2007).
- 5 Тука пред сè се мисли на искуствата кои Слободен софтвер Македонија ги имала во своите редовни активности со корисници на слободен софтвер кои во својата работа користат слободен софтвер преведен на македонски јазик. Можеби најрепрезентативен пример е Министерството за финансии на Република Македонија каде во секојдневна употреба македонскиот превод на Mozilla Firefox.
- 6 Она што се обидуваме да направиме е да илустрираме како се спровел еден општествен проект и кои поуки можат да се извлечат од него кога веќе се наоѓаме на патот на исто така голем потфат кој, меѓу другото, вклучува и компјутерска писменост. Дали тоа е добриот и правилниот начин е надвор од интересот на овој текст.
- 7 Локализирањето на едни апликации, поради јазикот кој го употребуваат, е поедноставно од локализирањето на други апликации, и затоа за одредени потреби употребата на софтвер на англиски јазик може да се задржи подолго. Ова посебно може да биде важно во бизнисот.
- 8 <http://spodeliznaenje.blogspot.com/> (посетено на 04.05.2007).
- 9 <http://www.lugola.net/content/view/128/1/> (посетено на 04.05.2007).
- 10 <http://forums.microsoft.com.mk/14/ShowForum.aspx> (посетено на 04.05.2007).
- 11 Практиката на затворено развивање на софтвер е сериозно доведена во прашање благодарение на слободниот софтвер и софтверот со отворен код кои промовираат транспарентен развој кој ги вклучува сите заинтересирани страни. Дека ова не е само некој мит, универзитетска практика или игра на компјутерциите докажува и фактот што голем број компјутерски и софтверски компани-џинови веќе го применуваат овој начин на работа. Треба да се забележи дека и Мајкрософт на свој начин има мали и, споредено со неговата целокупна дејност, веројатно незначајни чекори во оваа територија. За повеќе видете: <http://www.codeplex.com/> (посетено на 04.05.2007 година), со напомена дека за секој проект наведен таму треба поединечно да се провери дали е слободен софтвер – според дефиницијата на Фондацијата за слободен софтвер (видете погоре) или софтвер со отворен код – според дефиницијата на Иницијативата за отворен код: <http://www.opensource.org/docs/osd> (посетено на 04.05.2007).
- 12 За повеќе видете: <http://www.bagra.org/node/1075> или <http://www.gnu.org/philosophy/schools.html> (посетени на 04.05.2007).

- 13 За подетално објаснување на користите од локализирањето на слободен софтвер и неговото користење видете FOSS Localization Primer (стр. 2) достапно на: <http://www.iosn.net/l10n/foss-localization-primer/foss-localization-primer.pdf> (посетено на 04.05.2007).
- 14 Националната програма за развој на образованието 2005-2015 во делот „Програма за развој на ИКТ во образованието“ вели: За реализација на целите на е-образованието главен приоритет треба да има соодветната едукација на наставниот кадар. Овој процес не треба да ги опфати само наставниците кои треба да предаваат „за“ технологиите, туку подеднакво и наставниците кои треба да ги применуваат информатичките технологии во изведувањето на наставно-образовниот процес. (стр. 424) За повеќе видете <http://www.npro.edu.mk/dokumenti/strategija-mk.pdf> (посетено на 04.05.2007).